

dr hab. Hanna Batorowska, prof. UP
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

mgr Moniki Wachowicz

pt.: *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do realizacji zadań wojewódzkich bibliotek pedagogicznych w Polsce.*

napisanej pod kierunkiem dr hab. Marioli Antczak, prof. UŁ

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Informatologii i Bibliologii

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Moniki Wachowicz przygotowana została na podstawie uchwały Rady Dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 29 września 2020 r.

I. Ocena formalna

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska p. Moniki Wachowicz liczy 180 stron wraz z bibliografią, spisem tabel, wykresów i załączników obejmujących aktualny wykaz wojewódzkich bibliotek pedagogicznych w Polsce i ich filii, kwestionariusz ankiety wykorzystanej przez Autorkę podczas badań własnych oraz wykaz sposobów definiowania pojęcia technologia informacyjno-komunikacyjna przez respondentów biorących udział w badaniu, a także wykaz skrótów i indeks osobowy. Praca składa się z dwóch zasadniczych części, teoretycznej i badawczej. Całość rozważań Autorka zawarła w siedmiu rozdziałach poprzedzonych wstępem i refleksjami końcowymi o charakterze uogólniającym.

W części pierwszej pt.: *Technologie informacyjno-komunikacyjne a zadania bibliotek pedagogicznych w ujęciu teoretycznym* umieszczono rozdział wprowadzający informujący o funkcjach i zadaniach bibliotek pedagogicznych obecnie i w przeszłości oraz o kategoriach pracowników zatrudnionych w tego typu książnicach i ich kwalifikacjach zgodnie z wymogami stawianymi tej grupie zawodowej w statutach bibliotek. Na uwagę zasługuje w tej części rozdział drugi poświęcony analizie pojęcia „technologie informacyjno-komunikacyjne” dokonanej na gruncie dziedzin nauk humanistycznych i społecznych. Wzięto w nim pod uwagę polskie piśmiennictwo naukowe, wydawnictwa informacyjne, jak również wybraną literaturę

anglojęzyczną i rosyjskojęzyczną, aby wskazać na różnic pomiędzy polskim a anglojęzycznym rozumieniem pojęcia. Doktoranta zaproponowała własną definicję pojęcia, która stała się podstawą prowadzonych badań ankietowych, mających między innymi na celu zbadanie co pracownicy bibliotek pedagogicznych rozumieją przez technologie informacyjno-komunikacyjne i czy ich interpretacja pojęcia jest zgodna z ujęciem Autorki, a także w celu ustalenia do jakich zadań wykorzystywane są te technologie w pracy badanych bibliotek, jak jest przygotowana merytorycznie kadra do prowadzenia zadań z wykorzystaniem TIK, jaką infrastrukturą techniczną dysponuje w realizacji zadań statutowych wymagających stosowania technologii cyfrowej.

Głównym ustaleniem Doktorantki w części teoretycznej rozprawy jest podanie definicji, pojęcia „technologie informacyjno-komunikacyjne”, zgodnie z którą stanowią one „podstawę techniczną (instrumenty): sprzęt i oprogramowanie umożliwiające opracowanie informacji w celu zarządzania nią za pośrednictwem mediów [instytucji] w środowisku cyfrowym”. Ustalenia terminologiczne przyjęte przez Doktorantkę rzutują na sposób podejścia do opisu realizacji zadań wojewódzkich bibliotek pedagogicznych przy użyciu technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Druga część pracy pt.: *Technologie informacyjno-komunikacyjne w pracy nauczycieli bibliotekarzy wojewódzkich bibliotek pedagogicznych w świetle wyników badań własnych*, zawiera charakterystykę badań empirycznych, przedstawienie wyników badań oraz ich interpretację. Omówiono szczegółowo przedmiot i metody badań nad wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych do realizacji zadań wojewódzkich bibliotek pedagogicznych w Polsce. Doktorantka skoncentrowała się na analizie kilku problemów, tj. form dokształcania pracowników bibliotek w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych, realizacji zadań statutowych wojewódzkich bibliotek pedagogicznych przez ankietowanych z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, na wspomaganie szkół i placówek oświatowych w wykorzystywaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych do realizacji zadań dydaktycznych, opiekuńczych i wychowawczych oraz na infrastrukturze technologicznej wojewódzkich bibliotek pedagogicznej służącej realizacji zadań statutowych tych placówek. Rekomendacje dla kadry kierowniczej badanych bibliotek kończą przemyślenia Doktorantki na temat wykorzystania TIK do realizacji ich zadań statutowych.

Struktura pracy jest poprawna, jej kompozycja przemyślana, każdy rozdział jest potrzebny, a tytuł jest zgodny z zakresem tematycznym rozprawy.

Po refleksjach końcowych p. Monika Wachowicz zamieściła bibliografię liczącą łącznie z aktami prawnymi powszechnie obowiązującymi i z aktami prawnymi wewnątrznie obowiązującymi w bibliotekach (tj. statutami wojewódzkich bibliotek pedagogicznych lub ich jednostek nadrzędnych) pochodzącymi z Biuletynu Informacji Publicznej (74 pozycje), łącznie 173 pozycje bibliograficzne literatury przedmiotu. Akty te stanowią 43% wszystkich publikacji cytowanych, 30% (52 pozycje) stanowią publikacje poświęcone rozważaniom nad pojęciem TIK, natomiast zaledwie 39 tekstów poświęconych zostały stricte tematyce bibliotek pedagogicznych i zatrudnionych w nich nauczycieli-bibliotekarzy i stanowią one główny zrąb literatury przedmiotu pozwalający Doktorantce na włączenie się do dyskursu nad problemami organizacji i pracy wojewódzkich bibliotek pedagogicznych wykorzystujących w procesie informacyjnym technologie informacyjno-komunikacyjne. Zapewne nie pozyskane z lektury informacje p. Monika Wachowicz uzupełniła wiedzą i praktyką wynikającą z wieloletniej pracy na stanowisku bibliotekarza w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi. Zaprezentowana przez Nią bibliografia tylko częściowo pozwala omówić ważne problemy z działalności księżnic o pedagogicznym profilu. Natomiast informacja we wstępie do dysertacji sugeruje, że analiza bibliometryczna dotyczy całego tematu poruszanego w rozprawie, a nie tylko rozważań terminologicznych nad pojęciem „technologie informacyjno-komunikacyjne” (s. 10). Szkoda, że Autorka nie zamieściła szczegółowych informacji bibliometrycznych na temat zanalizowanego piśmiennictwa odnoszących się do rozważań terminologicznych. Ponadto ważniejsze, aby zasadniczym celem przeprowadzonej przez Autorkę analizy piśmiennictwa nie było tylko wyodrębnienie listy publikacji zawierających problematykę wykorzystania TIK do realizacji zadań bibliotek pedagogicznych, ale także kategoryzacja piśmiennictwa z tego zakres dokonana na podstawie sporządzonej listy (s. 10).

Niemniej zgromadzona literatura przedmiotu wykorzystana została właściwie i pozwoliła p. Monice Wachowicz na wystarczające omówienie stanu badań nad podjętym tematem. Ponadto praca została zaopatrzona w przypisy uzupełniające tekst rozważań teoretycznych.

Praca napisana jest poprawną polszczyzną. Sporadycznie natknąć się można wyłącznie na tzw. „literówki” (np. s. 81, 116, 122, 128). Wywód jest prowadzony przez Doktorantkę w sposób logiczny, zrozumiały i przystępny.

II. Ocena znaczenia problemu badawczego i oryginalności rozwiązania przedstawionego w pracy doktorskiej

Istotnym walorem teoretycznej części rozprawy jest:

- uporządkowanie terminologii związanej z rozumieniem pojęcia technologia informacyjno-komunikacyjna oraz ukazanie wzajemnych relacji pomiędzy funkcjonującymi w literaturze pojęciami z szeroko rozumianego zakresu TIK
- wypracowanie własnej autorskiej definicji pojęcia technologia informacyjno-komunikacyjna oraz porównanie jej rozumienia ze sposobem definiowania pojęcia przez respondentów,
- usystematyzowanie poglądów badaczy polskich i zagranicznych zajmujących się problematyką TIK,
- sporządzenie aktualnej listy bibliotek w Polsce o statusie wojewódzkich bibliotek publicznych na podstawie różnych wewnętrznych i zewnętrznych aktów prawnych (Załącznik nr 1), co nie było łatwe ze względu na „*brak jednoznacznych ustaleń legislacyjnych, chaos w nazewnictwie, brak świadomości pracowników co do statusu instytucji, w której działają, brak uporządkowania w sprawozdawczości*” (s. 99),
- przeanalizowanie statutów wszystkich WBP pod kątem zadań i funkcji wymagających korzystania przez pracowników z TIK i sporządzenie listy takich działań.

Natomiast walorem części badawczej rozprawy jest:

- stworzenie katalogu podstawowych zadań ksiąźnic pedagogicznych zgodnych z przepisami prawnymi zawartymi w aktach wykonawczych (rozporządzeniach),
- określenie w skali ogólnokrajowej zjawisk związanych z kwalifikacjami pracowników WBP w zakresie TIK, polityką kadrową, formami kształcenia kadry, formami wspomaganie szkół i placówek oświatowych w wykorzystaniu TIK, wyposażeniem w sprzęt TIK,
- ukazanie kadrze kierowniczej problemów związanych z wykorzystaniem TIK do realizacji zadań statutowych przez WBP i sposobów wykorzystania TIK w tym celu.

Cele badawcze zostały jasno zarysowane i podporządkowane przyjętej przez Autorkę definicji, w której uwaga została skupiona na infrastrukturze technologicznej w WBP (s.5-6). Można ewentualnie zastanowić się, czy zgodnie z tą definicją nie powinien zostać brany pod uwagę inny wariant tytułu rozprawy, np.: *Infrastruktura techniczna w zarządzaniu informacją przez wojewódzkie biblioteki pedagogiczne w Polsce*. Propozycja przyjęcia tej perspektywy wynika ze skoncentrowania uwagi Doktorantki na opisie celów zdefiniowanych w rozprawie i pokrywających się z ustaleniami zawartymi w rozporządzeniach, statutach, literaturze fachowej, wykazach zawodów, aktach prawnych, procedurach awansu zawodowego. Warte uzupełnienia byłoby rozszerzenie tego katalogu o cele nie wymienione jako obligatoryjne lecz

wynikające ze szczegółowej analizy literatury, z informacji od pracowników WBP na temat dzielenia się wiedzą i doświadczeniem, ze współpracy bibliotekarzy i placówek bibliotecznych. Przykładowo potwierdzenie i ocenę kompetencji pracowników WBP w zakresie TIK ustawowo od nich wymaganych, można by było pozyskać z innych źródeł niż wymienione powyżej, np. z opisów projektów edukacyjnych i grantów zgłoszonych przez WBP na konkursy, z dokumentacji przedsięwzięć realizowanych przez bibliotekarzy w ramach działalności różnych stowarzyszeń (np. projekty biblioteczne w programie eTwinning, projekty w ramach konkursów organizowanych, np. przez CAL (Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej), OEIZIK (Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów), Program Rozwoju Bibliotek), z materiałów konferencyjnych dokumentujących cykle ogólnokrajowych lub lokalnych konferencji naukowych poświęconych edukacyjnej roli bibliotek, głównie pedagogicznych i szkolnych, z analizy materiałów wytworzonych przez bibliotekarzy w trakcie szkoleń, kursów, warsztatów itd. Zbadanie posiadanych (lub zadeklarowanych) przez pracowników bibliotek kompetencji w zakresie TIK to tylko jeden aspekt badań, drugi stanowi wykorzystanie tych kompetencji do realizacji zadań nie tylko statutowych. Rzeczywistość wskazuje, że nie zawsze idzie to w parze.

TIK to nie tylko sprzęt i oprogramowanie, ale metody i formy pracy wspomagane techniką komputerową/ cyfrową, o których pisała w swojej książce o rzeczywistości rozszerzonej dr hab. Małgorzata Kowalska¹. Skoro jednak na str. 4 Doktorantka stwierdza, że celem badań nie jest opisanie sprzętu i oprogramowania, ale opis zadań WBP realizowanych przy użyciu technik cyfrowych oraz ich przydatność w pracy zawodowej, więc przyjęta przez Nią definicja technologii informacyjno-komunikacyjnych powinna w większym stopniu akcentować znaczenie metod pracy wymagających użycie TIK, niż stawiać na czele sprzęt i oprogramowanie, stanowiące techniczną infrastrukturę (s. 67). Widzę w tym pewną niekonsekwencję, która uwidoczniła się, między innymi w narzędziu badawczym (kwestionariuszu badań), które może nieświadomie sugerować respondentom co należy rozumieć pod pojęciem technologii informacyjno-komunikacyjnych (opcje wyboru w pytaniu 1 kwestionariusza ankiety, s. 161). Czy może to mieć wpływ na opowiedzenie się respondentów za interpretacją pojęcia technologii informacyjno-komunikacyjnych przyjętą przez Autorkę?

Doktorantka szczególnie starannie opisała cel główny pracy za jaki uznała przedstawienie zakresu i zasięgu stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych przez bibliotekarzy do realizacji zadań statutowych WBP, a następnie cele szczegółowe.

---

¹ M. Kowalska, *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2018.

Przedmiotem ich analizy uczyniła sprecyzowanie rozumienia technologii informacyjno-komunikacyjnych, sposób doskonalenia się bibliotekarzy w zakresie TIK, wydzielenie zadań statutowych realizowanych przy użyciu TIK przez bibliotekarzy, zasób sprzętowy wykorzystywany w pracy bibliotekarzy.

Wyniki przeprowadzonych badań unaocznily Jej, że „większość wojewódzkich bibliotek pedagogicznych nie tylko realizuje obligatoryjne zadania wynikające z powszechnie obowiązujących regulacji prawnych, ale także przewiduje wykonywanie zawartych w nich zapisów fakultatywnych” (s.38). Niestety ze szkoda dla pracy nie zostały sprecyzowane i omówione nieobligatoryjne formy pracy WBP.

Podsumowując, wkład Autorki do rozwoju dyscypliny jaką jest informatologia związany jest z głównie ze wskazaniem stanu aktualnego stosowania TIK w pracy wojewódzkich bibliotek pedagogicznych w Polsce i potrzeby uporządkowania spraw organizacyjnych związanych z uznaniem poszczególnych bibliotek pedagogicznych za wojewódzkie oraz konieczności dalszego doinwestowania sprzętu i oprogramowania w poszczególnych księżnicach tak, aby pracownicy pedagogiczni nie musieli korzystać z prywatnych urządzeń i aplikacji do realizacji obowiązków służbowych.

III. Ocena zakresu ogólnej wiedzy wykorzystanej w tym rozwiązaniu i jego interpretacjach

Metodologicznie nie można zarzucić Autorce żadnych usterek. Konsekwentnie, zgodnie z dostosowaną do potrzeb własnego badania definicją technologii informacyjno-komunikacyjnych przeprowadziła badania, z których wnioski, jak sama stwierdza, nie są wprawdzie zaskakujące (s. 135), jednak ich zakres i aktualność zasługuje na pozytywną ocenę ze względu na podjętą refleksję nad kondycją WBP w Polsce i wskazanie ich niezbędności w polskim środowisku edukacyjnym.

Należy także stwierdzić, że zakres ogólnej wiedzy Doktorantki wykorzystanej do przedstawienia problemu badawczego w dysertacji pozwolił na prawidłową interpretację wyników i sformułowanie uwag, które mogłyby przyczynić się do usprawnienia form zarządzania informacją przez biblioteki o profilu pedagogicznym.

Oceniana praca doktorska stanowi lekturę interesującą, wnoszącą nowe ustalenia. Czytając ją można jednak Autorce zaproponować wzbogacenie rozważań nad rozszerzeniem rekomendacji skierowanych nie tylko do kadry kierowniczej WBP, ale przedstawicieli nadzoru pedagogicznego, organów prowadzących, wizytatorów, władz lokalnych odpowiedzialnych za poziom oświaty i edukacji, np. w zakresie:

1. konieczności stworzenia katalogu zadań dla bibliotekarzy-nauczycieli zatrudnionych w bibliotekach pedagogicznych realizowanych przy użyciu TIK,
2. opracowanie wykazu wymagań stawianych kadrze bibliotek pedagogicznych w zakresie posługiwania się TIK w pracy zawodowej oraz zasad ich respektowania przez kierownictwo, nadzór i audyt zewnętrzny,
3. opracowanie kryteriów selekcji kandydatów na etat bibliotekarza-nauczyciela odnośnie jego faktycznych (nie deklaracyjnych) kompetencji w zakresie TIK.

Z innych uwag, które można by było wysunąć po lekturze pracy doktorskiej można wymienić:

1. zbyt ogólny komentarz do bardzo szczegółowego wywodu na temat definiowania pojęcia technologii informacyjno-komunikacyjnych w bibliotekach pedagogicznych. Nie wyeksponowano w myśl zaproponowanej definicji TIK, jakie konkretne działania (procesy, produkty, metody, czynności itp.) związane są z technologią informacyjną. Zaznaczono, że do tych działań nie należy znajomość zasad i umiejętność programowania (s.47),
2. brak uzasadnienia, dlaczego właśnie tych osiem źródeł informacji było branych pod uwagę podczas porównywania obszarów definicji technologii informacyjnych i technologii informacyjno-komunikacyjnych (s.53),
3. ciekawą niewykorzystaną przez Doktorantkę interpretację pojęcia technologii informacyjnej zaproponował Jerzy Ratajewski, jako „*zorganizowanego zbioru metod, środków i działań celowych nakierowanych na realizację wszystkich procesów informacyjnych w społeczeństwie*”, która pozwala znacznie szerzej spojrzeć na definicje technologii informacyjno-komunikacyjnych,
4. stwierdzenie, że w dokumentacji nauczyciela ubiegającego się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego zawarte były informacje na temat umiejętności stosowania przez niego TIK (s.73), mogłoby zostać rozszerzone o informacje na temat weryfikacji tych kompetencji przez nadzór pedagogiczny, wizytatorów, dyrekcję, a przynajmniej określenie, co w tym obszarze od niego oczekiwano i jakie szkolenia musiał ukończyć. Zdarzało się bowiem, że wystarczyło do stwierdzenia posiadania kompetencji technologicznych przez bibliotekarza dołączenie do dokumentacji zaświadczenia o ukończeniu 3 godzinnego kursu obsługi komputera lub posiadanie umiejętności sporządzenia wniosku o awans w wersji elektronicznej.

Na zakończenie można dodać, że pełen obraz wykorzystania TIK w pracy wojewódzkich bibliotek pedagogicznych zapewniłyby dopiero badania poszerzone o analizę innych typów źródeł, np. wspomnianych już opisów zwyczajnych projektów edukacyjnych i

grantów, zamieszczonych także na stronach czasopism dedykowanych bibliotekarzom (np. Biblioteka Centrum Informacji), form współpracy międzynarodowej, działań podejmowanych w celu wspierania aktywności lokalnej, aktywności konferencyjnej, organizacji warsztatów, wystaw, działalności wydawniczej, analizy dokumentacji będącej podstawą ubiegania się przez bibliotekarza o awans zawodowy itp. Ale może to być także materiał na kolejną pracę doktorską.

IV. Ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej ujawnionej w trakcie przygotowania wyników pracy i jej prezentacji

Cennym wkładem do badań nad wojewódzkimi bibliotekami pedagogicznymi było ukazanie w wymiarze ogólnokrajowym ich aktualnie realizowanych zadań i funkcji wynikających z wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych podczas wypełniania zadań statutowych. Bardzo skrupulatnie została przeprowadzona analiza placówek podlegających badaniu i ustalona próba badawcza zgodnie z wymogami badań statystycznych, co zapewniło wiarygodność uzyskanych wyników i dało podstawę do uogólnienia wniosków w skali ogólnopolskiej. Trudności z ustaleniem liczby WBP, a więc i liczebności próbki badawczej wymagały od Doktorantki wykazania się biegłością w korzystaniu z raportów GUS, sprawozdań BN, rejestrów szkół i placówek oświatowych, a w końcowym rozrachunku także krytycznej oceny jakości zebranych materiałów badawczych, w sumie 344 kwestionariusze ankiet (s. 93-94).

Doktorantka wykazała się dużą sprawnością w ustalaniu kryteriów przydatnych do selekcji gromadzonych materiałów i danych, np. trafnie ze względu na niemożność wyodrębnienia kategorii wojewódzkich bibliotek pedagogicznych wynikającą z podziału administracyjnego państwa i nomenklatury poszczególnych ksiąźnic, uznała, że kryterium organu prowadzącego może być podstawą do wyznaczenia listy ksiąźnic pedagogicznych szczebla wojewódzkiego (s.81).

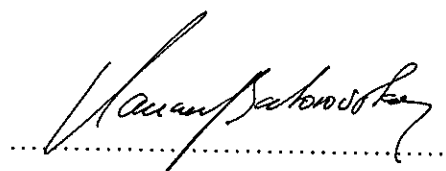
Sposób prezentacji wyników badań jest przejrzysty i przeprowadzony zgodnie z wymogami pracy badawczej. Pewien niedosyt budzi brak odwołania do wyników innych badań, ale jak stwierdza Autorka, takowych nikt wcześniej nie prowadził, a „prezentacja i omówienie wyników badań uzyskanych na podstawie odpowiedzi nauczycieli bibliotekarzy wojewódzkich bibliotek pedagogicznych ma charakter prekursorski” (s. 135). Nie oznacza to jednak, że nie można było ustosunkować się do dyskursu podjętego przez specjalistów nad kondycją bibliotek pedagogicznych, problemami z którymi się borykają, wypracowaniem

przyszłościowego modelu tego typu księznic w oparciu o rozszerzenie usług cyfrowych i rozszerzanie oferty edukacyjnej opartej na narzędziach TIK. Np. omawiając wykresy nr 10, 11, 12, 13, 14,15 można było rozszerzyć analizę o przykłady zasługujących na uwagę przedsięwzięć, wytworów i innych efektów uzyskanych przez bibliotekarzy WBP w ramach wypełniania obowiązków służbowych i ich pasji związanej z wykonywanym zawodem. Szczególnie w obszarze najczęściej wykazanym przez respondentów, np. związanym z inspirowaniem i promowaniem edukacji czytelniczej i medialnej, tworzeniem stron internetowych, komunikowaniem się z czytelnikiem, prowadzeniem instruktażu indywidualnego itp. Same dane procentowe nie poparte przykładami dobrych praktyk w tych obszarach nie są w stanie stworzyć wystarczająco pozytywnego obrazu pracy WBP, a na tym Doktorantce zapewne najbardziej zależało.

V. Konkluzja

Pomimo nie uwzględnienia wymienionych powyżej problemów, które mogłyby wzbogacić pracę doktorską p. mgr Moniki Wachowicz, odznacza się ona walorami naukowymi, które uwzględnione są w kryteriach stawianych dysertacjom doktorskim. Doktorantka spełnia wymagania art. 13 ust.1 *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym* z dnia 14 marca 2003 rok. Oceniana rozprawa doktorska przedstawia oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, świadczy też, że Doktorantka wykazuje się ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach potrzebną do napisania pracy oraz, że opanowała umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W tym stanie rzeczy oceniana rozprawa zasługuje na zaakceptowanie, w następstwie czego Autorka kwalifikuje się do dopuszczenia do kolejnego etapu procedury.

.....
(recenzent)

Kraków, 3 listopada 2020 r.